

S. Frojd i Psihoanalitički pokret u Velikom ratu

Uvod

Početak dvadesetog veka počeo je nagli procvat nauke i tehničkih dostignuća u skoro svim oblastima življenja, pre svega u evropskim zemljama ali i u celom svetu, vladao je mir, pa su i kreativne misli, izumi i novacije sve više dolazili do izražaja. Paralelno sa time, počela su sve veća interesovanja i psihološka istraživanja o ponašanju ljudi u svim sferama ljudskog življenja, a posebno na nivou svesnog i nesvesnog funkcionisanja ličnosti u individualnom životu. S. Frojd počinje sa otkrivanjem nesvesnog i razvojem psihoanalize, koja privlači veliki broj ljudi, pre svega lekara, ali i ličnosti, drugih, srodnih zanimanja. Počeo je da se stvara krug ljudi, koji su u svojim sredinama predstavljali elitu, po svojim interesovanjima i radu, koja je u vreme pred Prvi svetski rat, prerasla u Psihoanalitički pokret u Evropi. Bila je u svojoj suštini jedna psihološka revolucija, usmerena na proučavanje saznajnih i intelektualnih potencijala ljudi, a posebno izučavanju psihološkog funkcionisanja svesnog, nesvesnog i drugih delova ličnosti, kao njihovih međusobnih odnosa. Osnovni ciljevi ovih istraživanja bili su naponi da se otkriju do tada nepoznate zakonitosti nesvesnog funkcionisanja ličnosti, sa ciljem da se oslobode, svojih smetnji, tegoba, kompleksa, i poboljšaju svoj kvalitet življenja, rada i zadovoljstva. Mnogi psihoanalitičari u početku svoga rada bili su zaokupljeni jednom idejom, da će svojim radom i istraživanjima promeniti ceo svet, dovesti do toga da neće biti više toliko prisutne i ispoljene agresije u međuljudskim odnosima. Verovali su i smatrali su da će promeniti ceo svet i doneti dobrobit čovečanstvu.

Rani period razvoja Psihoanalize

Predratni period

U duboku jesen 1902, Vilhelm Štekel, lekar opšte medicine, predložio je Frojdu, da se osnuje diskusiona grupa u kojoj bi neko od poštovalaca i članova grupe, istu vodio. Svog odnosa prema Frojdu on se prisećao i govorio „Bio sam Apostol Frojdu, koji je za mene bio Hrist“. Nesumnjivo da je Frojd bio naklon ovom predlogu, tako da je dr. Alfred Adler osnovao, *Psihološko društvo sredom*, koje je narednih godina imalo između deset i dvadeset članova, jer je interes za psihoanalizu, iz godine u godinu sve više rastao. Posmatrajući rad grupe, dr Karl Abraham, lekar iz Berlina, jednom prilikom u decembru 1907. godine, svoje utiske saopštava Maksu Ajtingtonu, da nije previše oduševljen radom i odnosima u grupi saradnika iz Beča, i rekao sledeće „*On, misleći na Frojda je mnogo iznad svih drugih, Štekel je površan, Adler veoma jednostran, mladi Rank izgleda suviše inteligentno*“. Frojd je stvarao ovu grupu i pratio njemu dinamiku kao mesto za slušanje i prihvatanje njegovih ideja, i uvek bi se jako uznemirio kada bi počela da je pojavljuje „demokratska nedisciplina“, pa je zbog toga raspustio grupu. Već 15-og aprila 1907. godine reformiše grupu svojih pristalica i sledbenika u Bečko društvo psihoanalitičara. Veoma autoritaran Frojd, u septembru iste godine šalje cirkularno pismo svima, da „je prilika da se povuku, ukoliko u potpunosti ne slede i ne podržavaju njegove ideje“. U suštini, Frojda nije previše interesovao grupni rad, a mladi Oto Rank, kao sekretar, bio je previše neiskusna da bi grupu držao u redu. U takvim uslovima Frojd je počeo da razmišlja o stvaranju svetskog psihoanalitičkog pokreta koji bi se proširio na mnoge zemlje tadašnjeg sveta. Dobro je uočio da nema dovoljno snage da vodi ceo pokret, pa je bilo neophodno da ima dobrog i energičnog zamenika, kojeg među svojim saradnicima nije nalazio. Iznenada dolaze iz Švajcarske, Karl Gustav Jung i Ludvig Binsvanger, koji je

kasnije postao direktor Duševne bolnice u Krocjinguenu i razgovaraju sa Frojdom satima. Frojd biva opčinjen, dvadeset godina mlađim i veoma lepim izgledom Junga, koji je pokazivao i veliki entuzijazam i neverovatnu moć predviđanja, koji je neočekivano i spontano ušao i njegov zivot. Binsvanger je kasnije pričao, da je Frojd posle susreta za Jungom, imao noćnu moru da će ga Jung zameniti. Njihova zajednička sličnost bila je u tome, što su se obojica zalagala za razvoj i širenje psihoanalize. Frojd se uplašio te bliskosti, primetio je da će ga Jung jednog dana prevazići, i tada mu je rekao „*Ne udaljavaj se previše od mene, kada si mi toliko blizak, jer ako to činiš, jednog dana možemo da zaigramo jedan protiv drugog*“. A. Brill osniva, 12. februara 1910. godine *Njujorško društvo psihoanalitičara*. Na Drugom kongresu psihoanalitičara u Nirnbergu, od 30. do 31. marta 1910. osnovano je Međunarodno udruženje za Psihoanalizu, a Jung je izabran za predsednika.

Tajni Komitet psihoanalitičara

Dolaskom Junga i njegovim samostalnim držanjem u grupi najbližih prijatelja samoga Frojda, počela je da se stvara i unosi nervoza i anksioznost, koja je pretila da se sam psihoanalitički pokret raspadne iznutra, i da mnogi od članova, krenu sa svojim idejama i konceptima svesno ili nesvesno razbijajući njegove osnovne psihoanalitičke koncepte. U ovom periodu razvoja psihoanalitičkog pokreta, kada se dolaskom Junga, očekivao procvat i nastavak ideja izvornih psihoanalitičkih koncepata, desilo se suprotno, da je pojavljuje pluralizam novih ideja koje prete da unište same temelje psihoanalize. Međutim, samostalne aktivnosti Junga i držanje predavanja sa svojim novim pogledima na psihoanalitičke koncepte, po univerzitetima u Americi, izazvalo je veliko podozrenje kod svih članova Psihoanalitičkog pokreta, pa je sam Ferenci to shvatao kao „otvoreno objavljivanje rata“, naglašavajući, da nema smisla, što je Frojd toliko opsednut da nađe svog pravog naslednika, kada je i sam psihoanalitički pokret postao dovoljno stabilan da bi mogao i sam da funkcioniše i bez autoritarnog vođe. Uznemireni Frojd se veoma bojao otvorenog sukoba sa Jungom, i otišao je na jezero Konstans, kod dr. Ludviga Binsvanger, koji je bio teško bolestan, da bi sa njim razgovarao o ličnosti Junga, kao i mogućnostima prevazilaženja aktuelnog nastalog konflikta. Binsvanger mu je tada rekao, da je Jung „*takva osoba koja odmah privuče druge ljude, a zatim ih odbija svojom hladnoćom i manjkom razumevanja*“, smatrajući da je neophodan i da u značajnoj meri može pomoći Psihoanalitičkom pokretu. Zato je Ernest Džons, koji je bio nezadovoljan svojim položajem i radom u Kanadi, želeo je da potkopa položaj Junga, i predlaže da se oformi Tajni komitet, kao neka vrsta zaštitnog pojasa oko samo S. Frojda, odnosno kao pretorijanska garda, dana 01.08.1912. godine, koja će čuvati izvorne principe i temeljne koncepte psihoanalize, pratiti i izveštavati o delatnostima samog Junga i imati stalnu međusobnu komunikaciju. Frojd je bio oduševljen ovom idejom, i pored Džonsa i Ferencija, predložio je Hansa Saksa iz Beča i Karla Abrahama iz Berlina, za članove Tajnog Komiteta. Nekoliko dana kasnije, Ferenci izjavljuje da „Komitet, treba da bude neslužben, neformalan i tajni, i u najbližem kontaktu sa Frojdom, kako zbog kritika tako i zbog saveta i uputstava. Jung podržavao i dalje Frojda u javnosti, ali mu je rekao u pismu „*Ako ikada uspeš u potpunosti da izigravaš oca svojim sinovima, i umesto da gađaš njihove slabe tačke, dobro pogledaš sebe, za promenu, tada ću ja promeniti svoj stav i jednim potezom isčupati greh nesloge sa tobom*“, što je Frojda veoma pogodilo i ovaj komentar u pismu Ferenciju, oglasio je kao neverovatno bezobraznim. Ovakvim ponašanjem, Jung je jasno pokazao da ne želi nikakvo pomirenje sa Frojdom, ali je nastavio da ide svojim putem, i u svome delu „*Preobražaji i simboli libida*“ proširuje definiciju libida sa seksualnosti na opštu životnu snagu. Tim činom definitivno je shvatio da će sudbina ovog rada uništiti njegovo prijateljstvo

sa Frojdom, koji neće nikada se složiti sa bilo kakvom promenom u psihoanalitičkoj doktrini i svojim konceptima. Jung podržavao i dalje Frojda u javnosti, ali mu je rekao u pismu „*Ako ikada uspeš u potpunosti da izigravaš oca svojim sinovima, i umesto da gađas njihove slabe tačke, dobro pogledaš sebe, za promenu, tada ću ja promeniti svoj stav i jednim potezom isčupati greh nesloge sa tobom*“ Psihoanalitički gledano, kaže Jung, da je bio uveren, „*da kod mene postoji dominacija oca uperen protiv njega, i da je to sve to kompleks neuroza*“ naglašavajući, da bi ga slomilo da nije uspeo da se tokom prethodne godine, oslobodi poštovanja prema ocu. Svakoga ko bi iznosio svoje ideje, koje bi se razlikovale od njegovih, Frojd bi nazivao „neprijateljem“.

U Beču, maja 1913. godine, sastala su se petorica članova Tajnog komiteta – Džons, Ferenci, Abraham, Rank i Saks, u potpunoj tajnosti, iskazujući vernost i potpunu odanost Frojdovoj teoriji, i njegovoj ličnosti kao vođi Psihoanalitičkog pokreta, pa su svi oni, kao posebno izabrani, dobili posebno napravljene zlatne prstenove, koje su stalno i nosili i po kojima su se razlikovali od drugih u svojoj psihoanalitičkoj sredini i samom pokretu. Frojd je tako izjavio Ferenciju, "da je vrlo zadovoljan svojom usvojenom decom" njihovom poslušnošću i ponašanjem. Ovo je bilo neophodno jer su mnogi članovi psihoanalitičkog pokreta počeli da stvaraju svoja dela, koja se nisu uklapala sa Frojdovim idejama, i njegovim teorijskim psihoanalitičkim konceptima. Naime, smatralo se da ih pojedinci, svojim člancima razvodnjavaju, unoseći pogrešne ideje i koncepte, smanjujući ugled i izvorne koncepte samog vođe psihoanalitičkog pokreta. Zato je bilo neophodno brzo i adekvatno reagovati i sačuvati izvorne teoretske koncepte psihoanalize Sigmunda Frojda. Dana 19. maja 1913. godine, Ferenci osniva Mađarsko društvo psihoanalitičara u Budimpešti. Desetog oktobra, Džons osniva Londonsko društvo psihoanalitičara, a 7.10. iste godine održava se Četvrti međunarodni kongres psihoanalitičara, u Minhenu.

Psihoanaliza, psihoanalitičari i politika u ratnom periodu

Iznenadno ubistvo nadvojvode Franje Ferdinanda, prestolonaslednika, 28. juna u Sarajevu dovodi do toga da Austro-Ugarska objavljuje rat Srbiji. Nemačka objavljuje rat Francuskoj 03. avgusta i napada Belgiju. Britanija objavljuje rat Nemačkoj 4. avgusta, zatim Rusija i mnoge evropske i vanevropske zemlje stupaju u rat, tako da on zahvata više kontinenata i veliki broj naroda.

Frojda je u početku bio jako uzdrman ratnim dešavanjima, osudio je atentat u Sarajevu i zalagao se da se Srbija kazni, zajedno sa Štefanom Cvajgom, tako da je njegovo stanje duha bilo loše, nije mogao da radi do sredine avgusta, već je pravio katalog svoje biblioteke, jer su mu dva sina bila mobilisana i nalazila se u borbenim jedinicama armija carevine Austro-Ugarske. Treći sin, inženjer, nalazio se zaposlen u vojnoj industriji. Frojda je u tim početnim danima uhvatio patriotski svrab, u stvari psihosomatska reakcija na date ratne okolnosti, pa se i radovao spektakularnim poredama carevine Nemačke kako na zapadnom tako i na istočnom frontu. Ernest Džons, Englez u najužem delu Psihoanalitičkog pokreta bio je ambivalentan prema ratu, govorio je da mu je bliži prosečan Englez, nego prosečan Nemač, a pogotovu ne Prus, te da Nemci ne mogu da pobede, a ne mogu se lako ni pobediti, pa će ostati Nemačka ostati da živi sa velikom mržnjom Engleske. Osuđivao je napade i upad Nemačke u neutralnu Belgiju. Iznenaden svim dešavanjima Frojd je govorio da Ernesta Džonsa ne bi nikada mogao

da nazove neprijateljem. Rekao je Karlu Abrahamu, da bi njegovo srce bilo celo u ratu, da „*ne znam da je Engleska na pogrešnoj strani*“. Frojd piše Ferenciju, da Džons gleda na sva dešavanja u ratu „uskogrudo engleski“. Međutim, Džons vidi da će psihoanaliza, jedina spasiti svet iz ovih ratnih košmara, pa je bio često optimističan, i naglašava, „*da ako treba da bira između budućnosti naše zemlje i psihoanalize, ja se uvek stavljam na stranu psihoanalize*“. Alfred Adler i Wilhelm Stekel napustili su Psihoanalitički pokret, takoda je on tim napuštanjima bio oslabljen iznutra, a ratnim dešavanjima i mobilizacijom psihoanalitičara, te njihovim slanjem na frontove i bolničke ustanove, postajao slabiji i spolja.

Pri kraju 1914. godine, Frojd postaje sve tužniji, jer su Nemci probili francuske redove kod Ipera, Rusi su čvrsto stajali ispred Krakova, pa brza pobjeda, koju su svi očekivali nije više bila moguća. U samoj velikoj državi, narod je postajao sve tužniji, bilo je dosta i nestašica, pa Frojd piše Ferenciju, da Nemačka nije zaslužila naše simpatije, s obzirom na način, na koji je odbacila psihoanalizu. U ratnim dešavanjima, Frojd je postajao povremeno i radostan, ovoga puta jer je njegov najstariji sin Martin, dobio pohvalu za junaštvo, koje je pokazao u borbama na istočnom frontu protiv Rusa, dok se Ernst, drugi sin, borio protiv Italijana, u Tirolu. Najmlađi sin Oliver, radio je i dalje kao vojni inženjer. U periodima tih ratnih borbi u samom početku rata, Frojd je često sanjao o smrti svojih sinova. Sigurno je da je imao i realistične strahove, jer su njegovi sinovi bivali izloženi borbenoj vatri neprijateljskih vojski, ali je on ipak, te strahove protumačio, da je ljubomoran na njihovu mladost.

Članovi Komiteta nisu iskazivali naročiti patriotizam u smislu pridruživanja ratnim naporima, i već oktobra 1914. godine Ferenci biva mobilisan, kao lekar, u vojne jedinice mađarskih husara, i stalno se borio da bude prekomandovan u Budimpeštu, kako bi mogao da radi i u psihoanalitičkom pokretu. Hans Saks bio je bolešljiv čovek, mobilisan u avgustu, ali je zbog zbog kratkovidosti oslobođen, odnosno demobilisan, i nije služio vojsku. Oto Rank, pokušavao je da izbegne mobilizaciju na sve moguće načine, i kako je jednom rekao Frojd svom Ferenciju „*borio se kao lav protiv svoje otadžbine*“. Karl Abraham iz Berlina kao da je našao neki predah u ratu, govoreći „*da ih je poštedeo neprijatnih rasprava sa članovima psihoanalitičkog pokreta iz Švajcarske, te da će posle rata, svako ići svojim putem*“ u februaru 1915. godine.

Frojd objavljuje svoja dela „*O narcizmu*“ i „*Istoriju psihoanalitičkog pokreta*“. U 1915-oj godini, Maks Ajtington se prijavljuje u mađarske sanitetske jedinice, a Abraham je mobilisan i poslat u vojnu bolnicu u Alenštajnu u Istočno Pruskoj 13. marta, gde ostaje do kraja Velikog rata. Frojd je krajem 1915. godine rekao Ferenciju, da je otkrio plagijat kod Džonsa, koji je napisao i objavio rad, „*Rat i sublimacija*“ u jednom švajcarskom časopisu, ne pominjući njega. Ferenci je to shvatio i rekao, da je Džons i njemu to već jednom uradio i postavio je dijagnozu da je Džons „*kreativno inhibiran*“ ali uprkos svemu, on je ipak dobar momak. Godine 1916, Rank biva prebačen u Krakov, kao urednik zvaničnih vojnih novina *Krakauer Zeitung*, od januara pa sve do kraja rata. Frojd objavljuje svoja dela „*Tugovanje i Melanholiju*“, 1917 godine. Anton fon Frojnd osniva Fond za unapređenje psihoanalize, radi pomoći i razvoju psihoanalize i širenja psihoanalitičkog pokreta u svetu 1918. godine kada se i od 28. do 29. septembra održava Peti Međunarodni Kongres psihoanalitičara u Budimpešti, na kome Šandor Ferenci postaje predsednik Međunarodnog udruženja za psihoanalizu. Krajem rata, Frojd postaje sve usamljeniji i sporiji, pa se primećuju i znaci depresije, koja dugo traje. Dana 11. novembra, potpisano je Primirije zaraćenih sila u Evropi, koje je donelo prestanak ratnih operacija i dejstava kao i dugo očekivani završetak rata.

Pojavni oblici ratnih neuroza

Prvi svetski rat, jedan od najtežih i najkrvavijih koji su se vodili u istoriji čovečanstva, doneo je i nove oblike psihičkih reakcija, reakcije straha, anksioznosti, depresije, manje sumnjičavosti. Retko su bile izražene reakcije psihotičnosti, ili ozbiljne endogene psihoze, kojih je bilo slično kao i u mirnodopskim uslovima. Ono što je bilo posebno važno, bila je pojava, tzv. Ratnih neuroza, na Zapadnom frontu, na severozapadnom ratištu u Francuskoj i Belgiji. Klinička slika tih ratnih neurotičara, pre svega vojnika, na samom bojištu, bila je takva, da su oni, pored stvarno ranjenih i poginulih, padali pored njih, potpuno neozleđeni, ali preplavljeni strahom. Pokazivali su da su nemoćni i nesposobni da se bore i bilo je neophodno da se evakušu sa frontovskih linija, u pozadinu i leče. Smatralo se tada, da su one posledice vazdušnih udara, zbog eksplozije bombi i granata, jer su padali pored ili u okolini samih kratera. Zbog toga su ih nazvali „šel šok“ ratne neuroze. Pojavljivale su se u manjoj ili većoj meri, a nekada su bile prisutne i u obliku tzv. „psihičkih epidemija“ koje je bilo neophodno lečiti, kako bi vojnike vratili nazad u svoje jedinice u dalja borbena dejstva.

Psihoanaliza i lečenje ratnih neuroza

Sama pojava velikog broja ratnih neurotičara kod vojnika na frontovima, zatekla je zdravstvene službe svih armija nespremljene i zbunjene, koje nisu znale kako da odgovore njihovom zbrinjavanju. Ratnih neurotičara bilo je u skoro svim vojskama i svim ratištima, pa su često primenjivane u njihovom lečenju i brojne nehumane metode, kao što su udari faradskom strujom i drugi, slični, nažalost mnogo teži i agresivniji oblik, ali bez većeg uspeha.

Psihoanalitičari su se zalagali za humanije metode, poštovanje prava i dostojanstva ličnosti, i za primenu, nekih kraćih oblika psihoanalize, u bolničkim, ali više u vanbolničkim, ambulantnim uslovima. Pored svih napora, i entuzijazma psihoanalitičara u vojskama i van njih, psihoanaliza, nije mogla biti prihvaćena kao metoda lečenja u ratnim uslovima. Ona je ipak našla svoje mesto u lečenju ratnih neurotičara, po završetku ratnih dejstava, u mirnodopskim uslovima. Bila je to primerena metoda lečenja ratnih neuroza i njihovih posledica, kod obolelih u dužem vremenskom periodu, u posleratnom periodu mira.

Zaključak

Psihoanaliza i Psihoanalitički pokret paralelno su se razvijali sa tokom Velikog rata, koji je pred njih stavio ozbiljno pitanje lečenja ratnih neuroza vojnika svih zaraćenih armija u Evropi. Velikim naporima i svojim entuzijazmom, kao humani lekari, ulagali su sva svoja znanja i mogućnosti da pomognu u njihovom zbrinjavanju, ali sa vrlo malo uspeha, zbog teških ratnih prilika. Psihoanalitičke tehnike kraćeg trajanja, modifikovane psihoanalize, nisu mogle naći mesta u njihovom lečenju, u ratnim uslovima. Međutim, čuo se odlučan glas protivljenja psihoanalitičara zbog primene veoma agresivnih metoda lečenja drugih, pre svega vojnih lekara, koji su to činili na frontovima. Bio je to odlučan glas za prava i dostojanstvo čoveka. U tome je i najveći doprinos psihoanalize i psihoanalitičkog pokreta humanosti u teškim ratnim uslovima i okolnostima.

Prof. Zoran J. Vojić, psihijatar, psihoanalitički psihoterapeut,
sertifikovan Jugoslov. (YOUP), Evropski (ECPC) i Svetski psihoterapeut (WCPC)

Mr. Sci. Med., Dr. Sci, Med.

Predsednik Udruženja psihoanalitičkih psihosomatskih psihoterapeuta Srbije Beograd

E-mail: zoranvojic@gmail.com

S. Freud and the psychoanalytic movement in the Great War

Psychoanalysis appeared and developed in the decades just before the outbreak of the Great War, in the works of S. Freud and his followers, psychoanalysts, who had contributed to the understanding of the human psyche and the different manifestation of its reactions in peace. They were making the selection of patients for psychoanalysis and studying the various aspects of such treatment. They were investigating the relationship, resistance, interpretation, course and outcome of psychoanalytic treatment in peace. There were suddenly a lot of wounded, killed, but also soldiers with war neuroses. However, the health care services of the warring countries were not prepared to solve that problem, so psychoanalysis emerged as one of the alternatives in their treatment. The truth is, doctors in the armies of the warring parties preferred undertaking coercive methods of treatment, like using faradic current and other similar forms, but they almost never chose to talk and show empathy with psycho-traumatized soldiers, or give help and support. Faced up to such situation in the warring countries, psychoanalysts noticed their possibilities to help in the treatment of patients with war psycho trauma, especially on the western front in northwestern France and Belgium. Such forms of psychological reactions in the war were called shell shock which referred to the soldiers who had suffered psycho trauma due to the impact of artillery weapons and noise on the front, so, they fell down, next to the wounded and dead. Psychoanalysts have responded to calls of war, some were mobilized, some of them joined the armed forces as volunteers to participate in the work with patients in military hospitals, while some avoided service in military units. Although at the end of the war psychoanalysts didn't have a clear concept of many important issues related to the diagnosis and therapy of war neurosis, they were committed to use the short forms of psychoanalysis in the treatment of war neurotic soldiers. In fact, it was very difficult to do because it required a lot of time and material resources. The short forms of psychoanalytic treatment were more humane than coercive methods, and it was the main reason against the use of this method. Unfortunately, due to the lack of a clear doctrine of care, doctors, especially psychoanalysts used all known methods and techniques of treatment in order to help their patients. Areas of examination forms of war neuroses in the army of the warring parties in the Great War, as well as their treatment, still remain insufficiently studied and unclear. Although that examination has given some knowledge for military operation in future wars, in terms of the doctrine of care, it didn't answer many questions and didn't give the right answers and lessons for the future. Many psychoanalysts have treated numerous patients, especially demobilized soldiers during the long time, even many years after the Great War, individually and in group work with them. In that way, they have gained valuable professional experience which many years after, during the Second World War, represented the basic doctrine of care. Knowledge, gained from the development of psychoanalysis in the Great War, has served as a good basis for its future development